

«ТАСДИҚ МЕКУНАМ»

Сардори Академияи Вазорати
корҳои дохилии Ҷумҳурии
Тоҷикистон, доктори илмҳои
ҳуқуқшиносӣ, дотсент,
генерал-майори милитсия

Шарифзода Ф.Р.

соли 2023

ТАҚРИЗИ

муассисаи пешбар оид ба диссертатсияи Акилова Муқаддас Мирмуҳамадова дар мавзӯи «Таҳлили ҳуқуқӣ – ҷиноятии таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё ҷамъиятии Ҷумҳурии Тоҷикистон», барои дарёфти дараҷаи илмии номзоди илмҳои ҳуқуқшиносӣ аз рӯйи ихтисоси 12.00.08 – Ҳуқуқи ҷиноятӣ ва криминология; ҳуқуқи иҷроӣ ҷазои ҷиноятӣ (илмҳои ҳуқуқшиносӣ)

Мутобиқати муҳтавои диссертатсия ба ихтисос ё соҳаи илми эълоншуда. Диссертатсияи Акилова Муқаддас Мирмуҳамадова дар мавзӯи «Таҳлили ҳуқуқӣ – ҷиноятии таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё ҷамъиятии Ҷумҳурии Тоҷикистон», барои дарёфти дараҷаи илмии номзоди илмҳои ҳуқуқшиносӣ ба ихтисоси 12.00.08 – Ҳуқуқи ҷиноятӣ ва криминология; ҳуқуқи иҷроӣ ҷазои ҷиноятӣ (илмҳои ҳуқуқшиносӣ) мутобиқат мекунад.

Саҳми шахсии илмии довтолаб дар ҳалли масъалаи илмӣ ё коркарди проблемаи илмӣ бо арзёбии аҳаммияти он. Саҳми шахсии муаллиф бо ширкати бевоситаи ӯ дар таҳқиқоти диссертатсионӣ, пешбарии ақидаҳо, мафҳумҳо, хулосаҳо ва нуқтаҳои илмӣ, ба сатҳи навгонии илмии таҳқиқоти диссертатсионӣ, нуқтаҳои илмӣ, ки ба ҳимоя пешниҳод

мешаванд, мақолаҳои илмӣ, маърузаҳо дар конференсияҳои илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ исбот карда мешаванд.

Таҳлили диссертатсия аз он гувоҳӣ медиҳад, ки хулосаҳо ва нуқтаҳои илмие, ки дар рафти таҳқиқи диссертатсия ба даст омадаанд, метавонанд боиси такмили меъёрҳои амалкунандаи қонунгузори ватанӣ, аз ҷумла Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон, қонунгузори ҷиноятии давлатҳои аъзои ИДМ, Қонунҳои конститусионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат», «Дар бораи судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон», «Дар бораи мақомоти прокуратураи Ҷумҳурии Тоҷикистон», «Дар бораи Хукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон», Қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи амният», «Дар бораи муқовимат ба терроризм» ва ғайра гарданд; дар амалия тартиби дуруст бандубаст кардан ва татбиқи қонунгузори ҷиноятӣ чиҳати ҷавобгарии ҷиноятӣ барои таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё ҷамъиятии Ҷумҳурии Тоҷикистон дуруст танзим карда шаванд, фаъолияти қонунгузорӣ ва қонунтатбиқкунии судҳо ва дигар мақомоти ҳифзи ҳуқуқ истифода гарданд.

Илова бар ин, аз тарафи муаллифи диссертатсия дар мақола ва маърузаҳо, дар конференсияҳои илмӣ – амалии ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ пешниҳодҳо чиҳати такмил бахшидани қонунгузори ҷиноятии ватанӣ ва фаъолияти мақомоти ҳуқуқтатбиқкунанда, дар соҳаи татбиқи меъёрҳои ҳуқуқи ҷиноятӣ вобаста ба ҷавобгарии ҷиноятӣ барои таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё ҷамъиятии Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод гардидааст.

Қобили тазаккур аст, ки диссертант дар ҳалли як зумра масъалаҳои назариявӣ, ки марбут ба ҷиноятии таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё ҷамъиятии Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошанд, ба муваффақият ноил гардида, ҳамзамон андешаҳои илмиеро коркард намудааст, ки онҳо

барои рушди илми ҳуқуқшиносии ватанӣ ва такмили қонунгузорию
ҷиноятӣ метавонанд саҳми назаррас гузоранд:

1. Муаллиф дар рафти таҳлил муайян кардааст, ки ҷиноятӣ таҷовуз
ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё ҷамъиятии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки аслан он
бо номи терроризми сиёсӣ маъмул аст, як намуди фаъолияти террористӣ
буд, асосноксозии маънавию талаб мекунад. Воқеияти имрӯза
чунинанд, ки проблемаи омӯзиши зухуроти терроризми сиёсӣ пеш аз
ҳама дар сурати мавҷуд набудани фаҳмиши ягона вуҷуд дорад.
Диссертант бо эътимод қайд менамояд, ки ҳеҷ як назарияи омӯзиши
терроризм то ҳол ба саволҳои марбут ба терроризми сиёсӣ ҷавоби
мукаммал дода наметавонад. Баррасии зухуроти терроризми сиёсӣ ба
андозаҳои муҳим ва моҳияти он дар сатҳи инъикоси иҷтимоӣ-фалсафӣ
ба мо имкон медиҳад, ки танҳо ҷанбаҳои алоҳидаи ин масъаларо омӯзем.
Ҷомае бояд сиёсати мутаваззини мубориза бар зидди терроризми
байналмилалиро дар маҷмӯъ ва сиёсӣ, аз ҷумла, стандартҳои дақиқи
ҳамкорӣҳои байналмилалиро барои ҳалли ин мушкилот пеш барад (саҳ.
57).

Дар асоси таҳлили зербоби якуми рисола, ки ба масъалаҳои
ташаккул ва инкишофи ҷинояти таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё
ҷамъиятӣ дар таърихи ҳуқуқи ҷиноятии Тоҷикистон бахшида шудааст,
диссертант тавонистааст хусусияти терроризми сиёсиро, ки дар
тарсонидани аҳоли ҳамаҷун роҳи таъсир расонидан ба ҳукумат ва воситаи
фишор ба он мебошад, муайян намояд. Ақидаронии муаллиф вобаста ба
он, ки мақсади сиёсиро дар терроризми сиёсӣ бояд ҳамаҷун хоҳиши ба
даст овардан ва нигоҳ доштани қудрат, сарнагун кардани режими
мавҷуда, таъсир расонидан ба қабули қарор аз ҷониби мақомоти давлатӣ
ба равандҳои сиёсии дохилӣ, минтақавӣ ва ҷаҳонӣ фаҳмида шавад,
дуруст мебошад. Диссертант тавонистааст асоснок кунад, ки терроризми
сиёсӣ дар таҳрики шаъну эътибори давлат, куштори одамон, расонидани
зарари ҷисмонӣ ба онҳо, хароб кардани иншооти гуногуни стратегӣ ва

иктисодӣ, гаравгонгирӣ, даҳолати ҷиноӣ ба кори системаи нақлиётӣ ва дигар амалҳои зӯроварӣ зоҳир мешавад.

2. Рисоланавис дар таҳқиқоти диссертатсионии худ ба масъалаи ҷабрдида диққати махсус дода, қайд менамояд, ки яке аз мушкилии асосии м. 310 КҶ ҚТ ин дарҷ нагардидани ҷабрдида дар шахсияти арбоби давлатӣ ё ҷамъиятӣ дар таркиби ин ҷиноят мебошад.

Дар сатҳи таҳқиқоти диссертатсионӣ асоснок карда шудааст, ки кӣ метавонад ба сифати арбоби давлатӣ ва ҷамъиятӣ баромад кунад.

Асоснок карда шудааст, ки ба арбобони давлат роҳбарон ва кормандони масъули мақомоти олий ва маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва иҷроия, намояндагони халқии ҳамагуна дараҷа, роҳбарони вазорат ва идораҳо, ҳукуматҳои вилоятӣ ва ноҳиявӣ, кормандони масъули дастгоҳи президенти ҚТ, дастгоҳи ҳукуматӣ ва монанди инҳо, ки мунтазам фаъолияти сиёсӣ ва давлатии худро амалӣ мекунанд, дохил мебошанд.

Ба арбоби ҷамъиятӣ диссертант шахсонеро шомил намудааст, ки асосан, бояд дар фаъолияти ҷамъиятҳои сиёсӣ, ҳизбҳо фаъолона иштирок мекунанд ва бояд дорои хусусиятҳои зерин бошад:

1) шахрванди ҚТ бошад;

2) аз номи як гурӯҳи ҷомеа ва ба манфиати ин гурӯҳи ҷомеа ҳам дар дохили давлат ва ҳам берун аз он амал кунад;

3) инъикоси манфиатҳои гурӯҳҳои дахлдори ҷомеа дар соҳаҳои гуногунро (масалан, дар соҳаҳои иқтисод, фарҳанг, сиёсат) ба амал барорад;

4) аз ҷониби аъзо ё иштирокчиёни иттиҳодияи ҷамъиятӣ интиҳоб ё таъин карда шавад;

5) фаъолият ва ваколатҳои он ба воситаи Конститутсияи ҚТ ва санадҳои меъриии ҳуқуқӣ, инчунин оинномаи иттиҳодияи ҷамъиятӣ ба таври қатъӣ танзим карда шавад;

б) қодир бошад, ки ба як қисми ҷомеа таъсир расонад.

3. Самти дигаре, ки муаллиф аз нигоҳи илмӣ ба он муваффақ гардидааст – асоснок ва пешниҳод намудани ҷавобгарии ҷиноятӣ барои Таҷовуз ба ҳаёти Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат мебошад. Чунин пешниҳодро муаллиф бо он асоснок кардааст, ки бо қабули Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат дар назди қонуни ҷиноятӣ масъалаи ҳифзи ҳуқуқӣ–ҷиноятӣ таҷовуз ба ҳаёти Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат ба миён омадааст. Ҳарчанд Қонун соли 2015 қабул шуда бошад ҳам, аммо то ҳол дар КҶ ҚТ меъёри мушаххаси алоҳида вобаста ба таҷовуз ба ҳаёти Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат ҷой надорад. Бинобар ин пешниҳод карда мешавад, ки дар КҶ ҚТ барои таҷовуз ба ҳаёти Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат ҷавобгарии ҷиноятӣ дар шакли моддаи алоҳида пешбинӣ карда шавад. Пешниҳод муаллиф амали саривақтӣ буда, қобили аст.

4. Зимни анҷом додани таҳқиқоти илмӣ аз ҷониби муаллиф як қатор тавсияҳои амалӣ оид ба такмили қонунгузории соҳа пешниҳод шудаанд:

4.1. Дар диспозитсияи м. 310 КҶ ҚТ қонунгузор ба сифати аломати ҳатмии ҷиноят оқибати таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё ҷамъиятиро нишон намедихад. Ҳангоми содир намудани ҷиноятҳо бо таркиби расмӣ, мундариҷаи қасд ҳамеша дар дарки ба ҷамъият хавфнок будани ҳаракат (беҳаракати) ва хоҳони содир намудани ҷиноят ифода меёбад. Аз ин рӯ, ҷинояти пешбиниамудаи м. 310 КҶ ҚТ аз лаҳзаи содир кардани кирдоре, ки баҳри ҳаёт маҳрум кардани арбоби давлатӣ ё ҷамъиятӣ нигаронида шудааст, хотимаёфта доништа мешавад. Оқибатҳои ҷиноятӣ таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё ҷамъиятӣ аз кирдор ҷудонопазиранд, онҳо гӯё ба як воҳиди ягона муттаҳид шудаанд.

4.2. Дар қисми 2 м. 23 КҶ ҚТ чунин илова карда шавад: “барои содир намудани ҷиноятҳои таҷовуз ба ҳаёти Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат (м. 310), таҷовуз ба ҳаёти Президенти ҚТ ё дигар

арбоби давлатӣ ё ҷамъиятӣ, ки таъмини амнияти давлатӣ аз онҳо вобаста аст (м. 3101) ҷавобгарии ҷиноятӣ аз синни 14 солагӣ муқаррар карда шавад”. Зеро синну соли субъект, бо мазмуни тарафи объективии м. 310 КҶ ҚТ мувофиқат намекунад. Объективан оқибатҳои воқеии таҷовуз ин фаро расидани марг ва ба саломатии ҷардида дараҷаи гуногуни зарар расонидан мебошад, пас синну соли субъекти ҷиноят низ бо ҷиноятҳои одамкушӣ (м. 104 ва расонидани зарари вазнин ё дараҷаи миёна ба саломатӣ моддаҳои 110–111 КҶ ҚТ) бояд мувофиқ бошад.

4.3. Дар м. 1 Қонуни ҚТ “Дар бораи муқовимат бо терроризм” мафҳуми терроризми сиёсӣ дар шакли зерин илова карда шавад: “терроризми сиёсӣ яъне таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё ҷамъиятӣ, ки таъмини амнияти давлатӣ аз онҳо вобаста аст ва ин кирдор бо мақсади суст кардани асосҳои сохти конституционӣ ё амнияти давлат, ҳамчунин бо мақсади қатъ гардонидани фаъолияти давлатӣ ё дигар фаъолияти сиёсӣ ё содир намудани чунин кирдор бинобар интиқом барои чунин фаъолият (акти террористӣ) содир шуда бошад”.

4.4. Дар асоси таҳлил ва омӯзиши ҷавобгарии ҷиноятӣ барои таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё ҷамъиятии ҚТ-ро ҷамъбаст карда, пешниҳод мешавад, ки диспозитсияи моддаи 310 ва 310¹ КҶ ҚТ дар таҳрири зерин пешниҳод карда шавад:

1. Моддаи 310. Таҷовуз ба ҳаёти Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат

1. Таҷовуз ба ҳаёти Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, бо ....чазо дода мешавад.

2. Кирдори пешбининамудани қисми 1 моддаи мазкур агар:

А) Аз тарафи гуруҳи муташаккил;

Б) Боиси марги инсон ё дигар оқибатҳои вазнин гардида бошад... чазо дода мешавад.

2. Моддаи 310¹. Таҷовуз ба ҳаёти Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ё дигар арбоби давлатӣ ё ҷамъиятӣ, ки таъмини амнияти давлатӣ аз онҳо

вобастааст

Таҷовуз ба ҳаёти Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ё дигар арбоби давлатӣ ё ҷамъиятӣ, ки таъмини амнияти давлатӣ аз онҳо вобастааст, агар ин кирдор бо мақсади сушт кардани амнияти давлат, ҳамчунин бо мақсади қатъ гардонидани фаъолияти давлатӣ ё дигар фаъолияти сиёсӣ ё содир намудани чунин кирдор бинобар интиқом барои чунин фаъолият содир шуда бошад, бо ...чазо дода мешавад.

2. Кирдори пешбиниамудани қисми 1 моддаи мазкур агар:

А) Аз тарафи гуруҳи муташаккил;

Б) Боиси марги инсон ё дигар оқибатҳои вазнин гардида бошад... чазо дода мешавад.

Натиҷаҳои мушаххаси илмӣ (бо нишон додани наwgонӣ, аҳаммияти илмӣ ва амалии онҳо), ки барои он ба доvtалаб додани дараҷаи илмии дархостшаванда мумкин аст.

Наwgонии илмии таҳқиқот дар сатҳи диссертатсия дуруст асоснок карда шудааст ва дар он ифода мегардад, ки он аз нуқтаи назари масъалагузорӣ, мавзӯи интихобшуда, усули баррасӣ ва рохҳои илмии ҳалли масоили мавҷудаи ҷавобгарии ҷиноятӣ барои таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё ҷамъиятии ҚТ наwgонии ҷиддӣ дар фазои илми ҳуқуқшиносӣ, махсусан ҳуқуқи ҷиноятии кишвар махсуб мегардад. Наwgонии илмии таҳқиқоти диссертатсионӣ дар он ифода мегардад, ки аз ҷониби муаллиф дар доираи таҳқиқоти диссертатсионӣ аввалин пажӯҳиши мукамал, ҳаматарафа, сохторӣ-пуррагӣ, таҳлили муқоисавии ҷавобгарии ҷиноятӣ барои таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё ҷамъиятии Ҷумҳурии Тоҷикистон мувофиқи доктринаи ҳуқуқи ҷиноятӣ, қонунгузориҳои ҷиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон ва амалияи татбиқи ин ҷиноят ба шумор меравад. Ҳамзамон, бори аввал дар рисолаи илмӣ таҷрибаҳои муосир ва маълумоти омории кишвар ва хориҷи он вобаста ба масъалаҳои ҷавобгарии ҷиноятӣ барои таҷовуз ба ҳаёти арбоби

давлатӣ ё ҷамъиятии ҚТ, ки дар адабиёти илмӣ ва парвандаҳои судиву тафтишотӣ мавҷуданд, оварда шудааст.

Пешниҳод ва хулосаҳои дар рисола дарҷгардида, ба такмили қонунгузорию ҷиноятию амалкунанда равона шуда, омӯзиши ҷанбаҳои назариявӣ, қонунгузорӣ ва амалии ҷавобгарии ҷиноятиро барои таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё ҷамъиятии Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад. Хулосаҳо ва нуқтаҳои илмие, ки дар рафти таҳқиқи диссертатсия ба даст омадаанд, метавонанд дар ҷараёни таҳқиқоти минбаъдаи ҳуқуқи ҷиноятӣ, криминология, ҳуқуқи иҷроӣ ҷазои ҷиноятӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бо дарназардошти ҳифзи манфиатҳои миллӣ, устуворӣ ва эътимоднокии ҳокимияти давлатӣ, ҳифзи сохти конституционӣ ва амнияти давлат истифода шаванд. Натиҷаҳои таҳқиқоти диссертатсионӣ метавонанд боиси такмили меъёрҳои амалкунандаи қонунгузорию ватанӣ, аз ҷумла КҚ ҚТ, қонунгузорию ҷиноятию давлатҳои аъзои ИДМ, Қонунҳои конституционии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат», «Дар бораи судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон», «Дар бораи мақомоти прокуратураи Ҷумҳурии Тоҷикистон», «Дар бораи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон», Қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи амният», «Дар бораи муқовимат ба терроризм» ва ғайра гарданд; дар амалия тартиби дуруст бандубаст кардан ва татбиқи қонунгузорию ҷиноятӣ ҷиҳати ҷавобгарии ҷиноятӣ барои таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё ҷамъиятии Ҷумҳурии Тоҷикистон дуруст танзим карда шаванд, фаъолияти қонунгузорӣ ва қонунтатбиқкунии судҳо ва дигар мақомоти ҳифзи ҳуқуқ истифода гарданд. Ҳамзамон, хулосаҳои диссертатсия барои таълими фанҳо дар раванди таълим, зимни омӯзиши фанҳои таълимии ҳуқуқи ҷиноятӣ, криминология, ҳуқуқи иҷроӣ ҷазои ҷиноятӣ, курси махсуси таълимии ҳуқуқӣ, аз ҷумла, фанни “Ҷиноятҳо ба муқобили ҳокимияти давлатӣ”, таҳқиқоти диссертатсионӣ аҳамияти калон доранд.

Бо мақсади исботи гуфтаҳои боло метавон ба чанде аз натиҷаҳои илмӣ таҳқиқоти диссертатсионӣ ишора намуд, ки барои он ба довталаб додани дараҷаи илмӣ ба мақсад мувофиқ мебошад:

Дар зербоби аввали боби якум, ба масъалаи “Ташаккул ва инкишофи ҷинойти таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё ҷамъиятӣ дар таърихи ҳуқуқи ҷинойтии Тоҷикистон” бахшида шудааст, чунин навроҳои пешниҳод намудаи муаллифро, ки хусусияти илмӣ ва амалӣ доранд, зикр намудан мумкин аст: 1) устуворӣ ва эътимоднокии ҳокимияти давлатӣ ҳамеша аз он вобаста буд ва ҳаст, ки ҷӣ гуна давлат намояндагони худро аз таҷовузҳои ҷинойткорона ба ҳаёт, саломатӣ ва дахлнопазирии онҳо муҳофизат мекунад. Маълум аст, ки қонунгузори ҷинойтӣ ҳамеша дар таъмини чунин ҳимоят аҳамияти аввалиндараҷа дорад (саҳ. 22); 2) терроризм – кирдоре ва ё таҳдид ба иҷрои кирдоре, ки дорои хавфи оммавӣ буда, ба таври ошкоро ва дурушт содир мешавад ва барои ба тарсу таҳлука овардани аҳоли, ё қисме аз он равона шуда, бо ҳамин роҳ бо таври бевосита ё бавосита қабул намудани қарор, ҳамчунин даст кашидан аз қарори қабулшуда, ки ба манфиати террористон, ҷонибдорон ва ҳаммаслакони он аст ба давлат, мақомоти он, ташкилотҳои байналхалқӣ, шахсони алоҳида, мансабдорони дараҷаи олӣ ва маҳаллӣ, инчунин шахсони ҳуқуқӣ фишор оварда мешавад (саҳ. 52); хусусияти терроризми сиёсӣ ин тарсонидани аҳоли ҳамчун роҳи таъсир расонидан ба ҳукумат ва воситаи фишор ба он мебошад. Терроризми сиёсӣ бар гурӯҳҳои қавмӣ, мазҳабӣ, идеологӣ ва дигар гурӯҳҳо асос ёфта бошад ҳам, аммо ҳадаф ҳамеша як аст. Мақсади сиёсиро дар терроризми сиёсӣ бояд ҳамчун хоҳиши ба даст овардан ва нигоҳ доштани қудрат, сарнагун кардани режими мавҷуда, таъсир расонидан ба қабули қарор аз ҷониби мақомоти давлатӣ ба равандҳои сиёсии дохилӣ, минтақавӣ ва ҷаҳонӣ фаҳмида шавад. Унсуре марказии терроризми сиёсӣ амали террористӣ мебошад. Терроризми сиёсӣ дар таҳрики шаъну эътибори давлат, куштори одамон, расонидани зарари ҷисмонӣ ба онҳо, хароб

кардани иншооти гуногуни стратегӣ ва иқтисодӣ, гаравгонгирӣ, даҳолати ҷиноӣ ба кори системаи нақлиётӣ ва дигар амалҳои зӯрварӣ зоҳир мешавад (саҳ. 58).

Дар зербоби дуюми боби аввал, ба масъалаи “Таҳлили муқоисавӣ-ҳуқуқии таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё ҷамъиятӣ дар доираи қонунгузорию ҷиноятӣ давлатҳои аъзои ИДМ” бахшида шудааст, муаллиф зикр менамояд, ки зарурат ва аҳаммияти омӯзиши низоми қонунгузорию хориҷӣ дар назди ҳуқуқшиносон соҳаҳои навро мекушояд ва ба онҳо имконият медиҳад, ки низоми ҳуқуқии кишвари худро беҳтар намуда, хусусиятҳои хоси низоми ҳуқуқии хориҷӣ ҳангоми муқоиса кардан бо дигар низоми ҳуқуқи давлатҳои хориҷ мушаххасу равшантар омӯзанд. Чунин таҳлилҳои муаллиф барои муқаммалномаи КҶ ҚТ амали саривақтӣ мебошанд: 1) мушаххас намудани доираи ҷабрдидагон; 2) муайян намудани моҳияти категорияи “таҷовуз”; 3) муқарар намудани ҷавобгарии ҷиноятӣ барои таҷовуз ба ҳаёти намояндаи давлати хориҷӣ. Дар маҷмӯъ, таҳлили ҳама ҳолатҳои дар боло овардашуда ба муаллиф имконият медиҳад, то хулосабарори намояд, ки муносибатҳо оид ба муқаррар намудани ҷавобгарии ҷиноятӣ барои таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё ҷамъиятии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва аз рӯйи таркиби ҳуқуқӣ муқаррар шудани онҳо дар давлатҳои аъзои ИДМ яхела набуда, фарқияти калон дорад (саҳ. 59-76).

Зербоби якуми боби дуюм зикр карда шудааст, ки мушаххасномаи объекти ҷиноят метавонад ба сохти қонуни ҷиноятӣ ва бандубасти ҷиноят, муайян кардани дараҷа ва хусусиятҳои иҷтимоӣ ба ҷамъият хавфнокии зарар, ки дар натиҷаи ҷиноят ба амал омадааст, ба муайян кардани асосҳо ва маҳакҳои интиҳоби объекти ҳифзи ҳуқуқӣ-ҷиноятӣ ва воситаи ҳимояи онҳо таъсир расонад. Асоснок карда шудааст, ки дар адабиёти ҳуқуқӣ вобаста ба объекти ҷинояти таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё ҷамъиятии Ҷумҳурии Тоҷикистон ягонафикрӣ мавҷуд нест. Маҷмуи объектҳои ҷинояти таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё ҷамъиятии Ҷумҳурии Тоҷикистонро муаллиф аз рӯйи иерархияи онҳо ба се гурӯҳ ҷудо

кардааст: объекти хелӣ; объекти намудӣ; объекти бевосита. Ба ақидаи муаллиф, низоми сиёсии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун объекти бевоситаи таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё ҷамъиятии Ҷумҳурии Тоҷикистонро гурӯҳи муносибатҳои ҷамъиятӣ ташкил медиҳанд, ки дар асоси қонун ва дигар меъёрҳои иҷтимоӣ фаъолияти мурағабӣ низоми ниҳодҳои давлат ва умуман ҷомеа ро таъмин менамояд, ки дар доираи он ҳокимияти сиёсӣ амалӣ карда мешавад ва ҳаёти сиёсии ҷомеа сурат мегирад, объекти бевоситаи ҷинояти таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё ҷамъиятии Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад (саҳ. 99).

Масъалаи дигаре, ки дар зербоби мазкур мавриди таҳқиқоти илмӣ қарор дода шудааст ва он аҳамияти илмӣ ва амалӣ дорад, ин ҷабрдида аз ин ҷиноят мебошад. Ба ақидаи муаллиф, яке аз мушкилии асосии м. 310 ҚҶ ҚТ ин дарҷ нагардидани ҷабрдида дар шахсияти арбоби давлатӣ ё ҷамъиятӣ дар таркиби ин ҷиноят мебошад (пешниҳоди №2). Дар сатҳи таҳқиқоти диссертатсионӣ асоснок карда шудааст, ки кӣ метавонад ба сифати арбоби давлатӣ ва ҷамъиятӣ баромад кунад. Ба арбоби ҷамъиятӣ аслан шахсе, ки дар фаъолияти ҷамъиятҳои сиёсӣ, хизмат фаъолона иштирок мекунад, дохил мебошад ва бояд дорои хусусиятҳои зерин бошад:

1) шахрванди ҚТ бошад;

2) аз номи як гурӯҳи ҷомеа ва ба манфиати ин гурӯҳи ҷомеа ҳам дар дохили давлат ва ҳам берун аз он амал кунад;

3) инъикоси манфиатҳои гурӯҳҳои дахлдори ҷомеа дар соҳаҳои гуногунро (масалан, дар соҳаҳои иқтисод, фарҳанг, сиёсат) ба амал барорад;

4) аз ҷониби аъзо ё иштирокчиёни иттиҳодияи ҷамъиятӣ интихоб ё таъин карда шавад;

5) фаъолият ва ваколатҳои он ба воситаи Конститутсияи ҚТ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, инчунин оинномаи иттиҳодияи ҷамъиятӣ ба таври қатъӣ танзим карда шавад;

б) кодир бошад, ки ба як қисми ҷомеа таъсир расонад (С. 100-107).

Дар зербоби дуюми боби дуом муаллиф қайд мекунад, ки муқаррар намудани аломатҳои тарафи объективии таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё ҷамъиятии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои бандубасти кирдори мазкур ва минбаъд ба ҷавобгарӣ кашидани шахси онро содиркарда аҳаммияти муҳим дорад. Дар натиҷаи таҳлили ақидаи олимон ва нуқтаи назари КҶ ҚТ муаллифи рисола ба хулосае меояд, ки тарафи объективии таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё ҷамъиятии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар кирдор дар намуди таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё ҷамъиятии Ҷумҳурии Тоҷикистон, яъне дар шакли куштор ё сӯйиқасд ба куштор ифода мегардад, зеро таҳти мафҳуми таҷовуз дар ҳуқуқи ҷиноятӣ одатан «куштор», сӯйиқасд ба куштор» ва ҳамчунин «расонидани зарар» бояд ифода гардад. Пешниҳоди муаллиф аҳамияти амалӣ дошта, барои ҳуқуқтатбиқкунандагон ва муқаммалнамоии КҶ ҚТ аҳамияти хоса дорад, зеро дар амалия бештар маврид категорияи “таҷовуз” яхела баҳо, маънидод карда намешавад. Дар асоси таҳлили илмии таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё ҷамъиятии Ҷумҳурии Тоҷикистон муаллифи рисола м. 310 ва 310¹ – ро дар КҶ ҚТ, дар таҳрири нав пешниҳод мекунад (саҳ. 134).

Зербоби сеюми боби дуом «Таҳлили ҳуқуқӣ–ҷиноятӣ нишонаҳои субъективии таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё ҷамъиятӣ» ба масъалаҳои субъект ва тарафи субъективии ҷинояти мазкур ва нишонаҳои он мавриди таҳқиқоти илмӣ бахшида шуда, пешниҳодҳои дахлдори илмиву амалӣ карда шудааст. Муаллиф пешниҳод менамояд, ки дар қисми 2 м. 23 КҶ ҚТ чунин илова карда шавад: “барои содир намудани ҷиноятҳои таҷовуз ба ҳаёти Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат (м. 310), таҷовуз ба ҳаёти Президенти ҚТ ё дигар арбоби давлатӣ ё ҷамъиятӣ, ки таъмини амнияти давлатӣ аз онҳо вобаста аст (м. 310¹), таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё ҷамъиятии давлати дигар (м. 310²) ҷавобгарии ҷиноятӣ аз синни 14 солагӣ муқаррар карда шавад”. Зеро синну соли субъект, бо

мазмуни тарафи объективии м. 310 КЧ ҚТ мувофиқат намекунад. Объективан оқибатҳои воқеии таҷовуз ин фаро расидани марг ва ба саломатии ҷардида дараҷаи гуногуни зарар расонидан мебошад, пас синну соли субъекти ҷинойт низ бо ҷинойтҳои одамкушӣ (м. 104) ва расонидани зарари вазнин ё дараҷаи миёна ба саломатӣ моддаҳои (110–111 КЧ ҚТ) бояд мувофиқ бошад (сах.153-154). Ба ақидаи муаллиф, хангоми содир кардани таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё ҷамъиятӣ, илова бар ангеҷаи интиқом барои ғайриқонунӣ давлатӣ ё дигар ғайриқонунӣ сиёсӣ, инчунин дигар ангеҷаҳо низ метавонанд ҷой дошта бошанд, ба монанди: ҳасад, нафрат, ғазаб, бадбинӣ ва ғ. Ин ангеҷаҳо хусусияти ҳатмӣ надоранд ва барои бандубаст таъсир намерасонанд. Лекин муайян кардани онҳо ба таври иловатан барои бандубаст метавонад аҳамияти калон дошта бошад (сах. 155-156). Мавҷудияти қасди бевосита дар таркиби таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё ҷамъиятӣ аз он шаҳодат медиҳад, ки амалҳои гунаҳгор бевосита ба он равона гардидаанд, ки марги ҷабрдида ба вучуд ояд. Ба ибораи дигар, дар асоси таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё ҷамъиятӣ он амали шахси гунаҳгор меистад, ки барои ноил шудан ба ҳадафи (оқибат) банақшагирифташуда равона шудааст ва онро ба эътибор мегирад ва пешбинӣ мекунад (сах. 154-155).

Зербоби чоруми боби дуюм «Фарқияти таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё ҷамъиятӣ аз таркибҳои ба он монанд» масъалаҳои фарқияти таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё ҷамъиятӣ бо ҷинойтҳои одамкушӣ (м. 104 КЧ ҚТ), терроризм (м. 179 КЧ ҚТ), истифодаи зӯроварӣ ба муқобили намояндаи ҳокимият (м. 328 КЧ ҚТ) ва ҳамла ба шахсон ва муассисаҳои таҳти ҳимояи байналмилалӣ қарордошта (м. 402 КЧ ҚТ) мавриди таҳқиқоти илмӣ дар бар гирифтааст. Муаллиф қайд мекунад, ки аз рӯи баъзе унсурҳои таркиби ҷинойт, ин таркибҳо ба якдигар монанд буда, дар баъзе ҳолатҳо хангоми муқарраркунии мувофиқати таркиби кирдори ба ҷамъият хавфнок бо таркибе, ки дар меъёри ҳуқуқи ҷинойтӣ пешбинӣ шудааст, яъне хангоми бандубасти ҷинойт, рақобати меъёрҳои бавучуд меоваранд.

Ҳангоми бандубасти ин ҷиноятҳо ба инобат гирифтани ҳам бандубасти расмӣ ва ҳам бандубасти ғайрирасмӣ (илмӣ) аҳамияти хоса дорад, зеро муфаттиш, таҳқиқибаранда, прокурор ва судяҳо метавонанд ба саҳв роҳ надиханд (саҳ. 156).

Бояд қайд намуд, ки дар баробари комёбиҳои иброзгардида, инчунин дар рисолаи илмӣ баъзе масъалаҳои баҳсноки илмӣ ҷой доранд ва онҳоро ба таври зерин метавон манзур намуд:

1. Дар саҳифаҳои 171-172 муаллиф чунин менависад “Дар раванди таҳлили фарқияти таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё ҷамъиятӣ аз ҳамла ба шахсон ва муассисаҳои тахти ҳимояи байналмилалӣ қарордошта (м. 402 КҶ ҚТ) муаллиф ба хулосае омадааст, ки таҷовуз ба ҳаёти намояндаи расмии давлати дигар дар ҳудуди ҚТ бо мақсади суст кардани асосҳои сохти конституционӣ ё амнияти давлатии Тоҷикистон содир шуда бошад, он бояд дар моддаи алоҳида дар боби 29 КҶ Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шакли таҷовуз ба ҳаёти намояндаи расмии давлати хориҷӣ дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон криминализатсия карда шавад”. Пешниҳод муаллиф асосноккунии онро талаб мекунад. Бахусус: 1) Оё вобаста ба объекти ҷиноят ҷойгир намудани м. 402 КҶ ҚТ дар боби ҷиноятҳо ба муқобили асосҳои сохти конституционӣ ва амнияти давлатӣ дуруст аст? 2) намояндаи расмии давлати дигар метавонад ҳамчун таъминкунандаи амнияти асосҳои сохти конституционӣ ва давлат бошад?;

2. Ба ақидаи муаллиф яке аз камбудихои асосии м. 310 КҶ ҚТ ин дарҷ нагардидани ҷабрдида дар диспозитсияи ин модда мебошад. Муаллиф пешниҳод менамояд, ки дар ҚТ феҳристи мансабҳои давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 15 августи соли 2016 №737 тасдиқ шудааст ва мо метавонем онро ҳамчун асос ҷиҳати муқаррар намудани ҷабрдида ба инобат гирем. Ҳамчунин, аз сабаби он ки объекти ҳелии таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ва ҷамъиятиро ҳокимияти давлатӣ ташкил медиҳад, эътироф намудани шахсоне, ки мансабҳои

давлатии ҳокимияти давлатиро соҳиб мешаванд, ҳамчун арбоби давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон эътироф намудан ба мақсад мувофиқ аст (сах. 176).

Аз муаллиф хоҳиш карда мешавад, ки хулосаи худро ҷиҳати мушаххас нишон додани он, ки ба сифати арбоби давлатӣ ва ҷамъиятӣ киҳо баромад мекунанд, ба аъзоёни Шурои диссертатсионӣ асоснок намояд;

3. Ҳангоми таҳлил ва омӯзиши зербоби аввали боби якум, ки ба масъалаи “Ташаккул ва инкишофи ҷинойти тачовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё ҷамъиятӣ дар таърихи ҳуқуқи ҷинойтии Тоҷикистон” бахшида шудааст, хуб мешуд муаллиф таҷрибаи таърихии амалии аҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё ҷамъиятиро нишон меод. Аз ин рӯ, сабаби асосии нишон надодани чунин ҳолат дар диссертатсия, вобаста ба масъалаи мазкур шарҳи муаллиф талаб карда мешавад.

Эродҳои овардашуда ба мазмуну мундариҷаи диссертатсия таъсири ҷиддӣ намерасонанд ва арзиши илмии онро коста намегардонад, баракс гувоҳи онанд, ки мавзӯи интихобнамудаи диссертант яке аз проблемаҳои мубрами илми ҳуқуқи ҷинойтӣ баҳисоб рафта, баҳси зиёди илмиро талаб мекунад.

Ҷоп намудани таълифоти натиҷаҳои диссертатсия дар матбуоти илмӣ. Акилова Муқаддас Мирмуҳамадовна муаллифи 10 маводи илмӣ, аз ҷумла 5 мақола дар маҷаллаҳои тақризшаванда ва 5 мақола дар дигар журналҳо мебошад, ки ба таҳлили паҳлуҳои гуногуни «Таҳлили ҳуқуқӣ – ҷинойтии тачовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё ҷамъиятии Ҷумҳурии Тоҷикистон» бахшида шудаанд.

Мувофиқати автореферат ба мухтавоии диссертатсия. Автореферат ба мухтавоии диссертатсия мувофиқат дорад. Дар автореферат натиҷаҳои асосии таҳқиқоти диссертатсионӣ, аз он ҷумла мазмун мухтасар ва кофӣ бобҳо ва зербобҳои диссертатсия дарҷ ёфтаанд.

Мутобиқати таҳассуси илмӣ доғалаб ба дараҷаи илмӣ. Диссертатсияи Акилова Муқаддас Мирмуҳамадовна дар мавзӯи

«Таҳлили ҳуқуқӣ – ҷиноятӣ таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё ҷамъиятии Ҷумҳурии Тоҷикистон» ба талаботи бандҳои 31, 33, 34 ва 35 Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, таҳти №267 тасдиқ шудааст, мутобиқат менамояд. Диссертатсия аз ҷониби муаллиф мустақилона навишта шуда, дорои мазмун ва мантиқи ягонаи дохилӣ мебошад. Сатҳи нафгонии илмии диссертатсионӣ, нуқтаҳои илмӣ ва пешниҳоду тавсияҳои амалие, ки ба ҳимоя пешниҳод шудаанд, мақолаҳои илмӣ ва маърузаҳо дар конференсияҳои илмӣ-амалӣ саҳми шахсии муаллифро тасдиқ менамоянд. Инчунин, тарзи навишт, масъалагузорӣ ва услуби таҳқиқоти илмӣ саҳми шахсии муаллифи диссертатсияро нишон медиҳад.

Хулоса, рисолаи диссертатсионии Акилова М.М. ба талаботҳои оид омода намудани диссертатсия ҷиҳати дарёфти дараҷаи илмии номзади илм мувофиқ буда, муаллифи он сазовори ноил гардидан ба дараҷаи илмии номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ аз рӯйи ихтисоси 12.00.08 – Ҳуқуқи ҷиноятӣ ва криминология; ҳуқуқи иҷроӣ ҷазои ҷиноятӣ (илмҳои ҳуқуқшиносӣ) мебошад.

Тақриз дар асоситалаботҳои мавҷуда, махсусан бандҳои 76, 77, 78, 79 ва 81 Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, таҳти №267 тасдиқ шудааст, таҳия ва пешниҳод гардидааст.

Диссертатсия ва тақризи муассисаи пешбар дар семинари васеи муштаракӣ илмӣ-назариявӣ кафедраи ҳуқуқи ҷиноятӣ, криминология ва психология, кафедраи пешгирии ҷиноятҳои террористӣ ва таъмини беҳатарии ҷамъиятии Академияи Вазорати корҳои дохилии Ҷумҳурии Тоҷикистон баррасӣ гардидааст. Суратчаласаи семинарии васеи илмӣ-назариявӣ таҳти №1 аз 11-уми феввали соли 2023.

Тақризи муассисаи тақриздиханда, ки аз ҷониби профессори кафедраи пешгирии ҷиноятҳои террористӣ ва таъмини беҳатарии ҷамъиятии Академияи Вазорати корҳои дохилии Ҷумҳурии Тоҷикистон,

номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ (аз рӯи ихтисоси 12.00.08), дотсент, полковники милитсия Сафарзода Ҳаёт Саидамир таҳия гардидааст, муҳокима ва ҷонибдорӣ шудааст. Дар ҷаласаи кафедра аз 17 нафар иштирок доштанд: 16 нафар. Натиҷаи овоздиҳӣ: «тарафдор» – 16, «зид» – нест, «бетараф» – нест. Сураҷаласаи кафедра таҳти №9 аз 18-уми феввали соли 2023.

Раиси семинари васеи илмӣ-назариявӣ:

Сардори кафедраи ҳуқуқи ҷиноятӣ,
криминология ва психологияи
Академияи ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон,
номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ,
полковники милитсия

С.Ҳ. Ҳусейнзода

Ташхисгар:

Профессори кафедраи пешгирии
ҷиноятҳои террористӣ ва таъмини
беҳатарии ҷамъиятии Академияи
ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон,
номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент,
полковники милитсия

Ҳ.С. Сафарзода

Котиби ҷаласа:

Дотсенти кафедраи ҳуқуқи ҷиноятӣ,
криминология ва психологияи факултети №2
Академияи ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон,
номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ,
майори милитсия

С.С. Нарзуллозода

«Имзои С.Ҳ. Ҳусейнзода, Ҳ.С. Сафарзода
ва С.С. Нарзуллозодаро тасдиқ менамоем»

Сардори ШК ва КҲШ Академияи ВКД
Ҷумҳурии Тоҷикистон,
подполковники милитсия

Б.З. Музафарзода

24.02.2023

Суроға: Ҷумҳурии Тоҷикистон, Академияи ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон, 734012, ш. Душанбе, кӯчаи М.Мастонгулов, 3 тел: +(992 37) 226-36-13, 226-33-92, 226-28-92 факс: +(992 37) 226-30-19.

Веб сайт www.avkd.tj, E-mail – avkdtj@mail.ru